

Vaskampók a dohszagban

A virágládák fölött éppen lelátni a szomszédos telekre; ott áll az öt fa egymás mellett, magas kőfallal körülrzárt udvaron. Szűk, kicsi az udvar, az utcai oldalon roskatag, földszintes ház: nyomorék horpadás az emeletes bérvillák között. Valamikor a villához tartozott ez is, a kulcsár lakott benne vagy a kertész, már elfelejtődött, hogy ki. Később egy hentes bérelte; az udvaron disznót vágtak, beleket mostak (mint a girlandok, körbe-aggatva várták, hogy töltőpumpára húzzák őket). A két középső jegenye között folyt a pörkölés; az egyik még ma is vállmagasig csupasza. A hentes a háború alatt két zsidót gettóba vitetett, aztán a boltot is becsukta, de otthagya a holmijait. Az ostrom után nem jelentkezett többé. A pult, a bárdolóasztal, a vaskampós állványok lent penészednek a pincében...

(Mészöly Miklós: Balkon és jegenyék)

Amikor a fenti mondatok íródtak, a Hentes javában élt, és még csak nem is a világ végén: ötvenkét éves volt, Csepelen élt és dolgozott, igaz, már nem hentesként, hanem vasmunkásként. Olvasztár volt, munkaversenyek hőse, és kommunista párttag. A nála tizenhét évvel fiatalabb Férfi erről nem tudott; ráláthatott felülről a hentes egykori életterére, de színről színre nem láthatta őt a Városmajor utcában, hallhatott róla „a közeli körzet” lakosaitól, de nem beszélhetett vele.

Bár ez nem igaz: nem lehet biztosan állítani, hogy a Hentes, amikor csak tehetette, nem járt vissza a Városmajorba, mondjuk vásár- és ünnepnapokon. Sőt, tény, hogy legalább egyszer odament. Amire volt ugyan oka, ám az az ok olyan különös, hogy gyanút ébreszthet: a Hentes nem úgy tért-e vissza, mint „a bűnös a tett színhelyére”, és ha ez egyszer megtörtént, nem történt-e meg máskor is, időről időre? Ami pedig a Férfit illeti, róla tudható, hogy nem tartotta a távolságot, szívesen váltott szót a hozzá fordulókka, alkalmanként a kocsmába is beült velük – akár ott, a Városmajor utcai italboltban. Összeakadhattak tehát, beszélgetésbe elegyedhettek. Csak egyvalami tűnik biztosnak: a Hentes nem mesélte el a Férfinak, hogy mit művelt az ostrom előtti hetekben, amikor a Városmajor utcában volt üzlete.

Két ember szabadságát – és jó eséllyel az életét is – feljelentés által elvenni, az kétségtelenül bűn – már legalábbis az én szememben az –, de a Hentes számláján annál több volt, mind az áldozatok számát, mind az elkövetés módját és eszközeit tekintve.

A Hentes alacsony, kövérkés férfi. Ezerkilencszáznegyvennégyre, negyvenéves korára még nem kopaszodik meg teljesen, és fogazatának jó része is megvan, de már akkor sem számít soványnak. A Városmajor utcai házat

csak üzletnek használja, fent lakik a Kissvábhegyen a családjával. Két gyereke van, tizennégy, illetve tizenhat évesek.

Gyermelyen született, parasztszaládban. Egyik bátyját követve költözött ő is a fővárosba, és lett hentes. Először a Széll Kálmán téren nyitott üzletet, de néhány év alatt csődbe ment. Az iparendélyét is elveszítette. A neje járta ki, hogy visszakaphassa.

Gyermely alig több, mint harminc kilométernyire esik Budának ettől a részétől. Ágnes, a Hentes neje is Gyermelyen született, ráadásul ugyanabban az évben, mint ő. Ágnesnek van egy Julianna nevű testvére, Juliannának pedig egy fűszeres férje, a Rezső. A Fűszeres Martonvásárról költözött be a fővárosba – ugyanolyan távolságból, mint a Hentes, és mint az asszonyaik. Erős kötelékek szövődtek köztük: mindkét pár a kissvábhegyi Tusnádi utcában lakik, közvetlen közel álló házakban, és ugyanabban a Városmajor utcai épületben nyitottak üzleteket a harmincas években. Ha a Hentesnek nem volt pénze a korábban elszenvedett veszteségek miatt, az asszonyok családja vagy a Fűszeres lehetett a segítségére. Összefűzi őket a párttagság is. Ugyanakkortól lakik a két pár a hegyen, működik a fűszer- és a hentesüzlet a Városmajor utcában, és vesznek részt a nyilaskeresztes szervezeti életben. Jóval később a Hentes úgy mondta: azzal beszéltek rá a belépésre, hogy a Buda környéki sváb falvakban könnyebben szerezhet be húst és vágóállatot. Vélhetném ezt mentegetőzésnek, a személyes felelősség csökkentésének, de lehet némi „valóság alapja”.

46

A gyerekek tanultak, a negyvennégyben tizenhat éves fiú sem az üzletben segített, hanem gimnáziumba járt. Segítségnek ott volt a Segéd, aki a Henteszel egy fedél alatt lakott a Kissvábhegyen.

Azt, hogy a Hentes nemcsak hentes, hanem mészáros is volt, egyrészt a belépési okmányából lehet tudni, másrészt a Férfi írásából, az általa feldolgozott hagyományból: a Városmajor utca 48. kertjében állatokat vágtak, disznót perzseltek, beleket szárítottak.

A Tusnádi utcából a Csaba lépcsőn és annak folytatásán, a Csaba utcán lehet lejutni a Városmajor utcába. Legfeljebb negyedórás út, mely változatos vidéken át halad. Kertés házak, villák és még bérpaloták is szegélyezik, de ahol a Fűszeres és a Hentes üzlete működött, a Városmajor utcának az a szakasza kimondottan falusias volt. Nyomokban még most is az. Földszintes házak szekerek ki- és bebocsátására szabott kapubejárattal. Vagyis egészen olyanok voltak, mint amelyeket gyerekkorukban a Hentes és felesége maguk körül láttak Gyermelyen. Közöttük villák, régiék és roskadozók, meg egy rikítóan modern – az, amelyikbe majd, évekkel az ostrom után, az Asszony és a Férfi költözik. Az egyik házban vendéglő volt, amit egy Müller nevű nyilas testvér vezetett. Hozzá járt köszölni a Hentes majd mindennap. A sor elején működött egy pékség, aminek tulajdonosa nyilas volt, és nyilas volt az egyik segédje is, Bokor testvér, aki negyvennégyben a kerületi szervezet egyik legfontosabb vezetője lett. A mi Hentesünk Segédje vezetővé sohasem vált ugyan, de a Pártba ő is beiratkozott, és negyvennégy-negyvenöt telén szintén pártszolgálatosként tevékenykedett. Váltották egymást: míg a Hentes razzizott, foglyokat terelt és vallasott, embereket ölt, a Segéd húso-

kat vagdosott, kiszolgált az üzletben, és viszont. Negyvennégyben másképp mentek a dolgok, mint rendszeren, a harci helyzet miatt kevesebb élő állat és húsáru jutott be a városba, amit ellensúlyozott a Nyilaskeresztes Párt hatalma: pályaudvari ellenőrzéseken nagy mennyiségben koboztak el zsirt, szalonnát, kolbászt és húsokat a feketézóktól. A zsákmányt részben a párt-házban használták fel és osztották szét, részben a hentesüzletben mérték ki; amíg lehetett, vidékre mentek, és teherautóval szállítottak vágni való állatokat. Mindaddig, míg a város körül be nem zárult az ostromgyűrű. Ám amikor bezárult, a Hentes már nem is tudta gyakorolni a hivatását.

Ugyanis egy decemberi napon, mikor az üzletben a Segéd tartotta a frontot, a Hentes egy raj tagjaként a környéken razziázott. Aznap a Ráth György utca Gömbös Gyula út felőli szakaszának házait kurkászták. Ahogy a lakások feltárultak, a Hentes nem egy esetben a kuncsaftjaival találta magát szembe. Semmi baj nem volt, ha rendes keresztény magyar emberek nyitottak ajtót, ám akadtak zsidók. A keresztény magyar emberekkel még kedélyes csevegésekre is sor került, akár a húsárakra vonatkozóan is. Ezzel szemben a zsidóknak nem ott volt a helyük, mert a rendelkezések szerint rég el kellett volna hagyniuk a házat, és gettóba vonulniuk, vagy munkaszolgálatot kellett volna teljesíteniük, de kivonták magukat, és azt hitték, hogy elrejtőzhetnek. Épp ott! – hát ebben tévedtek.

Próbálkoztak azok mindennel. Fölszerelkeztek különféle igazolásokkal, hamis vagy érvénytelen iratokkal. Pénzt kínáltak a nyilas testvéreknek, csak maradhassanak. Elbújtak szekrényben, ágyneműtartóban, ládában, padláson és pincében. A kuncsaftok drágaaranyos mester úrnak szólították az iparosokat és boltosokat. Minthogyha az, hogy elégedettek voltak az áruval vagy a kiszolgálással, és megfizettek érte, most kedvezőbb elbírálást indokolna. Ezzel szemben a sokévnnyi gázsulálás után jólesett fölényesen beszélni az egykori vevőkkel. Akik hónapokkal korábban válogattak az áruban, azok most ki lettek válogatva a rendes keresztény magyar emberek közül. Közben természetyszerűleg ki-kicsúszott egy-egy szaftos káromkodás, amit aláfestett egy vagy több pofon, ökölcsapás, rúgás.

Órákig tartott, amíg átnézték az aznapra kiszemelt házakat. Azután a kiválogatott egyéneket fölsorakoztatták, és áthajtották a Városmajor utca 37.-be, amit október végéig úgy hívtak a helyiek, hogy Moskovits-ház, majd villámgyorsan átszoktak az új névre: Nyilasház. Srévizavi volt a Hentesüzlethez.

Vetkőztetéssel, vallatással telt az idő késő éjszakáig. A Hentes nem maradt ki a munkának sem a fáradságosabb, sem az örömtelibb részéből. Éjjél táján megint sorba állították a foglyokat, hogy kiszállítsák őket a kerületből. Korábban, főleg októberben, többnyire Óbudára indultak a menetek, a Bohn téglagyárba, ami a deportáló vonatok indulóállomása volt. Igaz, olyankor is szerét ejtették, hogy néhány embert lelőjenek, és emiatt kitérőt tettek a Duna-partra. Indultak transzportok Pestre, a gettóba, és a Teleki térre is, ami szintén deportációs állomásként működött. Novemberben és még inkább decemberben a Duna már nem kitérőnek, hanem végcélnak számított. Ott szabadultak meg az emberektől. Indulás előtt megkötözték a kezüket, és

ötösével egymáshoz rögzítették őket, mert egyszer-egyszer előfordult, hogy néhányan kiszöktek a menetből.

A Városmajor utcán át kijutottak az Endresz György térre. Átmentek a Gömbös Gyula úton. Elhaladtak a Déli vasút alatt. A Krisztina körúton mentek a templomig, ahol ráfordultak az Alagút utcára. Átvonultak az Alagúton, és az aktuális parancsnok kedve szerint vagy már a budai oldalon lementek a partra, vagy csak odaát, a Lánchídon való áthaladás után. Akár Budán, akár Pesten, az embereket a rakpart szélére parancsolták. Kötelékeiket nem szedték le, így az ötös csoportokat rendezték egymás mellé sorba. Ha a leadott lövések nem okoztak azonnali halált, mint ahogy valószínűleg sokszor nem okoztak, megkötözött kézzel, sebesülten akkor sem tudtak a felszínen maradni az áldozatok. Akit egyáltalán nem találtak el, az is a vízbe veszett, ha jobbról-balról mások lehúzták. Persze előfordult, hogy menet közben valamelyik fogoly kioldozta a kezét, vagy a csuklóját nem kímélve elszakította a ráhurkolt spárgát. Hogyha egyesek úgy roskadtak össze, hogy nem estek a folyóba, azokat lerúgták. Hogyha észrevettek egy úszva menekülőt, vagy akár a felszínre bukkanót, azt igyekeztek kilőni. Azután hazaindultak. A Hentes az Endresz György térnél elköszönt a testvérektől, és fölkanyarodott a Kék Golyó utcára. Mert arrafelé kevésbé volt meredek az út, fel a hegyre, a házáig, mint ha a Csabán ment volna. Így ment ez, míg az egyik este egy nő a parton el nem szakította a kötelékét, és oda nem futott a Henteshez. Már fel voltak sorakoztatva a szegélykövekre, a puskák lövésre készen. A nő, harminc körüli, egyenesen hozzá futott. A hentesek különös hatással vannak a nőkre, legalábbis sokukra. Ki tudja, melyikre miért. Egyeseket megigéz, hogy ezek a férfiak, Jókai Mór szép szavaival szólva, „vérben dolgoznak”, és rendszerint, a munkájukkal összefüggésben, erősek: gyöngé testtel nem győznék a nagy húsdarabok emelését, mozgatását, a bárddal való darabolást. Nincs min csodálkozni, ha a nők megboronganak a hentesek határozott mozdulatainak vagy véres kötényének láttán. Nemritkán bizalmi viszony alakul ki közöttük: a nő meg van róla győződve, hogy az ő hentese csakis jó árut ad neki, sőt, kifejezetten neki tartogatja a legfinomabb falatokat. Bár mehetne más üzletbe, akár olcsóbbra vagy közelebb esőbbe, ő hűségesen kitart a maga hentese mellett. Ha néha kicsit mócsingosabb a nála vett hús az elvártnál, vagy kevésbé friss, vagy esetleg egyszerűen nem az, aminek nevezve volt, és amiként ki lett fizetve, például nem bélszín, hanem hátszín, az ilyen nő akkor is meggyőzi magát, hogy az áru rendben volt, ő maga hibázott a sütés-főzés során, mindaddig, míg a hentes egyszer különösen durván be nem csapja. Az ilyen eset szerelmi csalódással ér fel, ami után a nő alkata és vérmérséklete szerint veszekedős számonkérés következik, vagy szó nélküli örök harag, átpártolás egy másik henteshez. Vannak hentesek, akik érzéketlenek, akár a szikla, és mindebből semmit nem érzelenek, mások csak úgy tesznek, mintha nem látnák a pultjukra ráhajló nők nedves tekintetét, de bizonyosan többen vannak azok, akik nagyon is élvezik a vonzerejüket, és megtanulják kihasználni. Úgy néznek a nőkre, úgy köszöntik őket, úgy szólnak hozzájuk, mint aki mélyen beléjük lát. Hogy a Városmajor utcai Hentes mennyire volt a női kuncsaftok lieblingje, nem

tudhatjuk, csak azt, hogy az a fiatal nő hozzá futott. Kombinében volt, és térdre vetette magát. A bőre tele sebbel, zúzódással. Átkulcsolta a Hentes lábát, úgy könyörgött. Könnytől csillogó arccal nézett föl rá:

– Mindent megteszek, csak ne bántson.

Addigra már fősorakoztak a nyilasok is, néhány méterrel beljebb a legyilkolandóknál. Egyikük odakapta a puskáját, és kapásból lőtt. Közel állt, mégse a nőt találta el, hanem a Hentes lábát. A Hentes megroskadt, rá a nőre. Határozott szerencséje volt, hogy több testvére nem pörkölt már oda. Novák, a parancsnok kiabált, hogy célozzanak a felsorakoztatott emberekre, és tűz. Miután a többiekkel megvoltak, a nőt puskatussal verték, rúgták, csizmasarokkal taposták, míg el nem engedte a Hentest. Akkor megkapta a maga golyóját, és bele lett görgötve a vízbe.

A Hentes összeszedte magát. Térdelve ugyan, de ő is kilőtte a puskáját egy vízből kiemelkedő feje.

Körülvették a társai, föltámogatták. Nagy eret nem sértett meg a golyó, az látszott abból, hogy nem ömlött a vér, és mert fel tudott állni, a csont se ment tropára. Novák rendelkezése szerint két testvér két oldalról megfogta a Hentes puskáját, arra ráültették, és úgy indultak haza. Persze csak miután megittatták pálinkával. Az egyik az volt, aki megsebesítette.

– Ez a legkevesebb, cipeljed csak!

A Hentes átölelte a vállukat. Szédült, de nem ájult el. Minden pihenőnél kapott pálinkát.

Az Új Szent János Kórházba vitték. Azonnal műtőbe került, és ellátták. Az ügyeletes orvos megnyugtatta a testvéreket, hogy nem súlyos a sérülés.

Másnap, amikor a neje bement hozzá, jókedvében találta. Már addigra kifecsegték annyit a testvérek, hogy egy nő is volt a dologban. Ágnes rákérdezett, és a Hentes nevetgélt.

– Ugyan, ugyan... Más nőre rá se bírok nézni, szívem. Tudod jól.

A Hentes gyerekei is bementek a kórházba. A fia búcsúzkodott: a rendelkezések szerint indult Németországba, kiképzésre. Tisztelettel nézett az apjára, a sebesült hősré.

Másnap a Segéd is meglátogatta mesterét. Vitt neki egy kosárra való sonkát, kolbászt, friss kenyeret, savanyú uborkát és gyümölcsöket, meg egy demizson bort. Beszámolt róla, hogy alakulnak a dolgok az üzletben és a Nyilasházban. Közel hajolva, halk hangon elmesélte az előző esti kihallgatások érdekesebb részleteit. A Hentes fel-felnevetett, bár nem érezte magát igazán jól. Estére fölment a láza.

Reggel, a vizitnél megállapították, hogy begyulladt a seb, föl kell tární. Még délelőtt megműtötték a Hentest. A Sebész tudta, hogy kivel van dolga, és szépen elmagyarázta, hogy a hús elkezdett romlani, és ha a folyamat nem áll meg, az egész láb megromlik, majd pedig minden más része testnek.

– Le kell vágni a lábam?

– Ha minden jól megy, nem. Kikanyarítunk belőle egy darabot, csak amennyit feltétlen szükséges.

A Hentes a Sebészre bízta magát. Ismerte a romló hús szagát, nem akart elevenen megrohadni. A beavatkozást altatás nélkül, helyi érzéstelenítéssel

végezte a Sebész. Közben beszélgettek. A Sebész néhány évvel fiatalabb volt a Hentesnél, ám helyzetéből fakadóan legalább olyan tekintélyes és határozott, mint ő. A beavatkozás nem tartott sokáig, utóbb a Hentes úgy emlékezett, alig kezdtek bele, a Sebész már ki is mondta a zárszót:

– Most akkor összekötözzük ezt a sonkát.

Szondi Lipót, a sorselemzés első mestere a műtét idején nem tartózkodott a városban. Zsidó lévén elszállították onnan. Viszonylag jó körülmények közé került, a háborút túlélte. Ahelyett, hogy hazatért volna, Svájcban telepedett le, ott folytatta a munkáját.

A lélektani típusokat osztályozó rendszerében külön kategóriát szánt a káini embernek. Szondi Lipót úgy tartotta, létezik egy gyilkossági hajlam, ami nem külső hatásra alakul ki az egyéneknél, hanem egyes családok örökletesen, nemzedékről nemzedékre hordozzák magukban. Az, hogy a hajlam nem minden esetben manifesztálódik valóságos emberölésben, a kultúra fegyelmező, elfojtó hatásán túl azzal is magyarázható, hogy bizonyos hivatásokat gyakorolva a káini emberek ártalmatlanul kiélhetik készletüket. Egész listát állított össze ilyen mesterségekből, és a lista élén a hentes áll, de előkelő helyen szerepel rajta a sebész is. A szublimálás jelensége már Szondi előtt is a mélylélektan egyik legfontosabb eleme volt, és ha az emberölési hajlam örökletes voltát egyesek nehezen fogadnák is el, az elég nyilvánvaló, hogy hentesként vagy sebészként sok mindent kiélhet az ember. Látszólag nem tartozik szorosan a tárgyhoz, de talán nem baj, ha felidézem, hogy Márai Sándor egyik nagybátyja hatodik gimnazista korában atyja elé járult, „és bevallotta, hogy nem tehet másként, kénytelen abbahagyni a humanista tanulmányokat, mert ellenállhatatlan kényszer vonzza a mészárosi pályára. [...] A családban halkán emlegették, mint egy örültet. Azt hiszem, makkegészséges volt, a ritka emberek egyike, aki mert és tudott hajlamai szerint élni. Rossz elképzelni is, milyen meghasonlott, nyomott kedélyű, talán veszedelmesen beteges hajlamú ember válik Dezsőből, ha a »sugallat« idejében meg nem szállja, csakugyan elvégzi a gimnázium osztályait, maturál, hivatalnok lesz, kallódik a számára idegen, ellenszenves mesterségben! [...] Ha van »hivatás«, akkor Dezső kétségtelenül mészárosnak született. Gyermekkorában »mészárososdit« játszott kisebb testvéreivel és az inasgyerekekkel: anyám előadása szerint összegyűjtötte Dezső a ház gyermekeit az udvar egyik sarkában, levetkőztette őket, sóval behintette hátukat és ülepüket, s aztán a konyhából ellopott, nagy húsvágókéssel megjátszotta, hogy kizsigereli és trancsírozza áldozatait.” Látszólag az sem tartozhat szorosan a tárgyhoz, hogy a papi hivatás szintén a káini embertípusra jellemző életpálya, de ne feledjük Kun András páttert és társait! Az viszont, hogy Szondi a káini hajlamot hordozó egyének tipikus szublimáló életpályájaként említi az őselemekkel, főként pedig a tűzzel kapcsolatos hivatásokat, mindenképpen a Hentes ügyéhez tartozik, hiszen az ostrom után, mikor a Hentesnek távoznia kellett a Városmajorból, Csepelen kötött ki, ahol a volt Weiss Manfréd, akkor már Rákosi Máttyás Művekben olvasztárként – mégpedig, ne feledjük, kiváló olvasztárként! – dolgozott.

Az Asszony, akinek nem volt gyereke, pszichológus volt. Tanulmányai során nyilván találkozott Szondi Lipót nevével, de a háború után és Ötvenhat előtt sokat nem olvashatott tőle. Viszont már akkor, az ötvenes évek közepén megvolt benne a vonzalom a gyerekekhez, és a képesség a gyerekek lelkének megragadására, melyek későbbi munkájához, a halálosan beteg gyerekek lelki ápolásához, a halálon való átsegítésükhez kellett. A Férfi valamiképpen már akkor tudta ezt:

– *Mit gondolsz, mit hisz a két gyerek rólad?*

– *Nem értem...*

– *Te vagy a Piros Angyal. Ha te hívnád őket, a pincébe is le mernének menni.*

Az Asszony eltűnődik.

– *Oda én se szívesen megyek... Mindig félek azoktól a vaskampóktól. A maguk helyén se szeretem őket, de ott lent, a dohszagban... Butaság, biztos.*

– *Nem butaság.*

A kórház nevéből lekopott előbb az Új, majd a Szent, maradt a János, és dolgozójaként helyben maradt a Sebész is. Ezerkilencszázhatvanhatban a Hentesnek, aki akkor csepeli lakos volt, heresérve lett. Műteni kellett. A Hentes nem akarta másvalaki kezére adni magát, csakis a János kórházbéli sebészére.

Mármost a Sebész nem volt híres orvos, úgyhogy valamiképp tudniuk kellett egymásról, kapcsolatban kellett állniuk. Például úgy, hogy a Hentes időről időre visszajárt tettei színhelyére. Csakhogy egy másik kerület lakosaként őt nem lehetett a Jánosba felvenni. A Hentes emiatt bejelentkezett egy tizenkettedik kerületi lakásba. Ezzel elhárult az akadály, a Sebész elvégezhetette a műtétet.

Tisztában vagyok vele, hogy adható erre a ragaszkodásra észszerű magyarázat: az altatás. Hogy kábult állapotban a páciens valamit kimond, amit nagyon nem akar kimondani. A Hentes végül is joggal tarthatott attól, hogy megoldódik a nyelve. Meglehet, korábban megesett, hogy álmában vagy részegen beszélt azokról a hetekről, amikor nem csak állati vérben tapicskolt. Valóban volt olyan egykori nyilas, aki ilyen meggondolásból egész hátralévő életében nem fogyasztott alkoholt. A mi Sebészünk eleve mindent tudott, miatta a Hentesnek nem kellett aggódnia.